

FÜZI NORBERT

Fábián Gyula (szerk.): *Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România*

Gyula Fábián (ed.): *Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România*, Hamangiu kiadó, Bukarest, 2020, 406 oldal

„Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet.”

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem

1. Bevezető

2020-ban volt 100 éve annak, hogy a trianoni békeszerződés következtében Magyarországot területeinek számottevő hányadától megfosztották. Ugyanígy 100 éve annak is, hogy a Román Királyság először vállalt szuverén felelősséget a magyarok által lakott erdélyi, illetve részben a bánáti és partiumi területek felett. Ezzel egy időben két fontos változás történt: a mai Románia területén megjelent a magyar nemzeti kisebbség, és kezdetét vette egy immár 100 éve tartó küzdelem a Trianonban és Gyulafehérváron megígért jogokért – olvashatjuk az előszóban.

Kiindulásként néhány tény, szám és adat: az 1912. évi romániai népszámlálási adatok szerint Románia etnikai szempontból homogén társadalomnak volt mondható, a lakosság mintegy 94%-a román nemzetiségű volt, a magyarok aránya alig érte el a 1%-ot. 1930-ra viszont már az etnikai sokszínűség volt jellemző, az alig 72%-os román lakosság mellett megjelent 8%-nyi magyar, 4% német és további 16% egyéb nemzetiség (zsidó, ruszin, ukrán, orosz, bolgár, cigány stb.).¹ Mindezek mellett az erdélyi területek lakosságának nemzetiségi arányai alig változtak.

1 FAZAKAS Zoltán József: *Nemzet, Nemzetiség, Kisebbség*, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2021, 73–77.

Ilyen összefüggésben rendkívül tanulságos, hasznos és nem melleleg érdekes olvasmány a Fábián Gyula által szerkesztett kötet, amely a *Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România* címet viseli (magyar fordításban² „A többség és a magyar kisebbség jogi együttélésének ellentmondásos standardjai Romániában”). A 2020-ban megjelent tanulmánykötet bemutatja a romániai magyar kisebbség jogaira vonatkozó nemzeti és nemzetközi normákat, valamint részletes ismertetést és elemzést tartalmaz ezen jogok gyakorlati érvényesüléséről. Emellett kitekintést tesz a történelmi fejlődés és az aktuális helyzet bemutatására néhány olyan területen, amelyek a magyar kisebbség etnikai-nyelvi és kulturális identitásának megőrzésére irányuló törekvései szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak.

A munka hiánypótló és aktuális. Hiánypótló, hiszen hasonló, részletgazdagságával olvasóját nem egyszer ámulatba ejtő, fejezetekre tagolt, mégis egységben értelmezhető 406 oldalas kisebbségjogi kötetet aligha találunk a romániai magyar szakirodalomban, a román szakirodalomban pedig még kevésbé. És aktuális, mivel napjaink geopolitikai helyzete és a szélsőséges politikai pártok előretörése nem hagyja kihűlni a nemzeti kisebbségekről való gondolkodás kályháját.

A kötet szerkesztője, Fábián Gyula,³ több mint 20 éve foglalkozik a kisebbségi jog tanulmányozásával, e témakörben publikált írásai alapműnek számítanak. A szerzők kivétel nélkül magyar anyanyelvűek, a kötet mégis román nyelven jelent meg a bukaresti Hamangiu kiadó gondozásában. A nyelvválasztás két okból is üdvözlendő: egyrészt a szerzők így kívánták jelezni, hogy a többségi társadalmat (és annak értelmiségi rétegét) kívánják megszólítani, nem a magyar kisebbség felé akartak gyászjelentőt írni, vagy egy nemzetközi nyelven panaszlevelet, esetleg feljelentést. Másrészt a kisebbségjog egyes részterületeinek mélyelemzése hiánycikk volt ez idáig a román jogi szakirodalomban, e páratlan igénnyel megírt kötet pedig méltóképpen tölti be ezt az űrt.

Továbbá érdekesség, hogy bőséges teret kap a kötetben a Romániához hasonló demográfiai helyzetű országokban a nemzeti kisebbségek védelme terén bevált gyakorlatok egyes modelljeinek bemutatása is.

Szerkezetileg a tanulmánykötet hét nagy fejezetre tagolódik, ezek magyar fordításban a következők: Az I. fejezet a *Magyar nyelvű oktatás* címet viseli, a fejezet szerzői Bethlendi András és Ilyés Zsolt. A II. fejezet a *Nyelvi jogok a közigazgatásban*, szerzője Bethlendi András. Rendkívül érdekes témát dolgoz fel a III. fejezetben Bogdán Andrea, a fejezet címe *Az anyanyelvhasználat az igazságszolgáltatásban*. A IV. fejezetet Kovács Bálint jegyzi, aki nemzeti kisebbségek önrendelkezésének egy részterületét dolgozta fel, a fejezet címe *Kulturális autonómia*. Az V. fejezetben egy állandóan aktuális és sokat sanyargatott témát jár körül részletgazdagon Pál Előd, amely fejezet a *szimbólumok használat*a címet viseli. A kötet szerkesztője, Fábián Gyula a szerzője a VI. fejezetnek, amelyben a nemzeti kisebbségek önrendelkezési jogáról értekeznek, a fejezet címe *Területi autonómia*. A kötet záróakkordjaként a VII. fejezetben egy, még napjainkban is

2 Saját fordítás.

3 Dr. Fábián Gyula egyetemi docens a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán és a Sapientia EMTE Kolozsvári Karának Jogtudományi Intézetében, nyugalmazott ügyész, akinek kutatási területei a nemzetközi közjog, az Európai Unió joga, valamint a kisebbségi jog.

aktuális témáról olvashatunk Veress Emőd tollából, aki *A kisebbségi történelmi egyházak államosított javainak visszaszolgáltatása* című fejezet szerzője.

Nem a véletlen műve a témák meghatározása sem, hiszen a szerzők hét olyan konkrét területet választottak, ahol a többségi koncepció és a kisebbségi elvárások csak részben találkoznak, ugyanakkor a cél nem a román állam ellen indított lejáratus volt, mivel számos egyéb olyan területet is kiemelnek, ahol számottevő fejlődésnek – vagy legalábbis javulásnak – lehettünk tanúi. Ilyen területek a kultúrához való jog biztosítása, a szabad vallásgyakorlás jogának a kérdésköre, a nemzetközi kapcsolatok megőrzése vagy a kettős állampolgárság intézményének elfogadása, amelyek terén a szabályozás több alkalommal is pozitív fordulatot vett. A mű célja objektíven bemutatni a nemzeti – és helyenként a nemzetközi – szabályozást és gyakorlatot a nemzeti kisebbségek egyes alapvető jogainak tekintetében.

A kötet tanulmányai a nemzetközi közjog és az uniós jog normáin és ajánlásain, a nemzeti jogszabályok részletes áttekintésén, a mértékadó jogirodalmi álláspontok és az esetjog bemutatásán keresztül hasonlítják össze a romániai helyzetet az egyes európai országokban létező fejlettebb normákkal. Ahogyan a kötet szerkesztője az előszóban fogalmaz: „[...] a mű a jelenre reflektál, és túllép a leggyakrabban idézett előítéleteken és sztereotípiákon, amelyek sajnos gátolják a fejlődést, és zsigeri cselekvésre készítetik a többségi tömegeket és a törvényhozó politikusokat.”⁴ Az alábbiakban a kötet fejezeteit mutatom be röviden, kiemelve néhány érdekességet.

2. I. fejezet

Az I. fejezet az oktatáshoz való jog biztosításáról szól. Tekintettel arra, hogy az oktatás képezi minden jól működő társadalom alapját, emellett a nemzeti kisebbségek szempontjából az asszimiláció elleni küzdelem egyik csatateré is, a kötetben ez a leghosszabban tárgyalt fejezet. A szerzők a vonatkozó jogi normák részletes elemzése mellett azonosították az oktatási rendszer azon gyengeségeit, amelyek vélt vagy valós módon fenntartják a magyar etnikumúak és a többségi társadalomban élők helyzete közötti aszimmetriát. Ilyen például az a jogalkotói megközelítés, amely alapján kisebbségi jogok nem képezik integrált, szerves részét az oktatási jogszabályoknak, sokkal inkább a kivételek közé vannak száműzve. Nem kedvez a kisebbségi anyanyelvű oktatásnak a törvényes ellenőrzés hiánya sem, az a körülmény ugyanis, hogy jelenleg nincs olyan közhatalommal felruházott szerv, amely kiemelten és eredményesen tartaná szemmel a jogszabályi feltételek és garanciák biztosítását a kisebbségi oktatásban, azt mutatja, hogy a többségi állam e tekintetben nem érdekelt a jogok valódi garantálásában. A tanulmány arra is rámutat, hogy a kisebbségi oktatás kapcsán felmerülő konfliktusok nagy valószínűséggel jelentős hatással lesznek a gyermekek fejlődésére, mivel az iskola az első olyan intézményi tér, ahol a tanulók találkoznak az állam nyelvpolitikájával.

4 FÁBIÁN Gyula: *Prefață = Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România*, szerk. FÁBIÁN Gyula, Hamangiu, Bukarest, 2020, XI–XIV.

---

3. II. fejezet

Egy olyan román társadalomban, ahol a legutóbbi népszámlálás szerint mintegy 1,1 millió magyar nemzetiségű ember él,⁵ a nyelvi jogok gyakorlása a közigazgatásban kétségkívül kívánatos. A II. fejezet a hatályos jogi normák elemzése mellett átfogó képet ad e terület fejlődéséről a nemzeti jogban, és kritikusan számol be e normák alkalmazhatóságáról. A nyelvi jogok fejlődése – ahogyan erre a fejezet szerzője is rámutat – hasonló az oktatáshoz való jogéhoz. Az első világháború végén a szerződésekkel elcsatolt területeken létrehozott új román közigazgatás szinte teljesen megszüntette a kisebbségi nyelvek használatának lehetőségét a közigazgatással kapcsolatban. Mi több, a két világháború közötti időszakban a magyar köztisztviselők számát úgy próbálták csökkenteni, hogy az állásuk megtartásának feltételül szabták a román nyelvvizsgát.

A szerző a hatályos jogi normák elemzésében kiemeli, hogy lényeges hátrányt jelent a kisebbségi anyanyelvhasználat szempontjából az a rendelkezés, amely szerint csak azokban a közigazgatási egységekben kell biztosítani a kisebbségi nyelven történő ügyintézés lehetőségét a helyi közigazgatásban, ahol a kisebbség aránya eléri a 20%-ot. Az alternatív küszöb hiánya a gyakorlatban pedig azt jelenti, hogy egy körülbelül 34 000 fős közösség, mint például a kolozsvári magyar közösség, nem rendelkezik ezzel a joggal, mert a település teljes lakosságának csak 14%-át éri el. Az Európa Tanács gyakran bírálta Romániát e rendelkezések miatt, és többször rámutatott arra, hogy az előírt küszöbérték túl magas. Az e kérdésekre vonatkozó jogszabályi keretek javítására több nyugati demokráciában is található megoldások, amelyek megkövetelik, hogy legalább regionális szinten a magyar nyelv legyen hivatalos a román mellett. A szerző a finn modellt mutatja be jó példa gyanánt, amely a svéd nyelvnek hivatalos nyelvi státuszt biztosít az alkotmány révén, a svédül beszélők aránya Finnországban pedig hasonló a romániai magyarokéhoz.

---

4. III. fejezet

A harmadik fejezetben érdekes és fontos megállapításokat találunk a nemzeti kisebbségek igazságszolgáltatásban való anyanyelvhasználatával kapcsolatban. Romániában – ahogyan a legtöbb ország szabályozásában – az igazságszolgáltatás nyelve az ország hivatalos nyelve. A bírósági iratok és a tárgyalás is az állam nyelvén, románul történik, a külföldiek pedig, akik nem beszélnek a román nyelvet, tolmács segítségét vehetik igénybe a szóbeli szakaszok során, így biztosítja a nemzetközi emberi jogi garanciákat a román állam. A romániai magyar kisebbség e tekintetben nem élvez külön jogokat, a külföldiekhez hasonló anyanyelvhasználati jogokkal rendelkezik. A fejezet szerzője rámutat arra, hogy ez nem volt mindig így, az anyanyelv

5 A 2021-es statisztikai adatok elérhetők a román Országos Statisztikai Hivatal honlapján: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-characteristici-etno-culturale-demografice/> (letöltés ideje: 2024. 01. 06.).

igazságszolgáltatásban való használata és az igazságszolgáltatásban való képviselői tekintetében a legkedvezőbb rendelkezéseket az 1952-es román Alkotmány tartalmazta, amely nemcsak az anyanyelv szabad használatát garantálta, hanem azt is előírta, hogy azokon a településeken, ahol a kisebbségek többségben vannak, a bírói karba olyanokat kell kinevezni „*az érintett nemzetiségek vagy más helyi lakosok közül, akik ismerik az érintett lakosság nyelvét és életszínvonalát*”. A kommunista hatóságok végül nem hajtották végre ezeket a rendelkezéseket, de érdemes megjegyezni, hogy milyen progresszív módon kezelték ezt a kérdést.⁶

---

5. IV. fejezet

A kulturális autonómia a nemzeti kisebbségeknek jogot biztosít arra, hogy saját intézményeiken keresztül kulturális és szociális ügyekben maguk hozzanak döntéseket, ugyanakkor – ahogyan a szerző megjegyzi – egy bizonyos minimumlétszámhoz kötött. Szükséges feltétele továbbá, hogy az adott kisebbség tömbben éljen, ne csak szórványban. A kulturális autonómia megvalósulásának azonban továbbra is az fajsúlyos feltétele, hogy a „*rólunk, velünk*” és ne a „*rólunk, nélkülünk*” elv érvényesüljön a döntések meghozatalakor. Noha a nemzetközi egyezmények és szerződések ódzkodnak attól, hogy ilyen jogokról beszéljenek, a kulturális autonómia mégiscsak a kollektív jogok egyik megvalósulását feltételezi. A fejezetben részletes bemutatást kapunk a kulturális autonómia jogforrásairól, a szerző, Kovács Bálint, kitér az uniós és a nemzetközi jogi források mellett a román és a balti államok helyzetének bemutatására is.

---

6. V. fejezet

A Pál Előd által jegyzett ötödik fejezetben tárgyalt szimbólumok kérdését azzal a feltevéssel vezeti be, hogy a romániai magyarság közösségi szimbólumai (a zászló – a magyar trikolor és a székely zászló, a magyar nyelv, a himnusz) a romániai magyar kisebbség számára rendkívül fajsúlyos kérdésként kezelendők, és az identitás megőrzésének egyik alapeszközéül szolgálnak. Emiatt az erdélyi magyarok ezeket korlátoktól mentesen szeretnék használni a mindennapi élethelyzetekben is, nem csak meghatározott közösségi ünnepeken. Bár – ahogyan a szerző rámutat – egyetlen nemzetközi dokumentum sem mondja ki kifejezetten a nemzeti szimbólumok használatának jogát, hangsúlyozni kell, hogy ezt a jogot az identitáshoz való jog egyik összetevőjének kell tekinteni. A román alkotmány 6. cikke, amely „*elismeri és garantálja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát etnikai, kulturális és vallási identitásuk megőrzésére, fejlesztésére és kifejezésére*”, jóhiszemű értelmezés szerint magában foglalja a szimbólumok

6 FÁBIÁN: *i. m.*, 119.

használatához való jogot. A gyakorlatban azonban a többségi hozzáállás azt mutatja, hogy a lehető legnagyobb mértékben igyekeznek korlátozni a magyar kisebbség identitásmegőrző szimbólumainak használatát, így a legtöbb eset napjainkban is a magyar trikolór és a székely zászló nyilvános használatához kapcsolódik.

A fejezetben tárgyaltak azt a következtetést vetítik előre, hogy a szimbólumhasználat, például a nemzeti kisebbségi zászlók használatának korlátozására vonatkozó gyakorlat gátolja e jogok érvényesülését. A szerző mindezek dacára szemlélteti, hogy e jog elismerése semmilyen módon nem sértene sem az állam szuverenitását, sem annak egységes jellegét. Emellett néhány példát is bemutat a jó gyakorlatra (Szlovénia, Magyarország, Szerbia), amelyek alkotmányos vagy törvényi szinten szabályozzák a kisebbségi szimbólumok használatának jogát.

7. VI. fejezet

A területi autonómia nem szerepel egyetlen nemzetközi emberi jogi dokumentumban sem. Az EBESZ dokumentumai (a sokszínű társadalmak integrációjára vonatkozó ljubljanai iránymutatások és a nemzeti kisebbségek közeletben való hatékony részvételéről szóló lundi ajánlások⁷) említik az ilyen intézkedések hatásait és pozitívumait, mint a konfliktusok megoldásának egy lehetséges forrása, de ezek nem jelentenek kifejezett kötelezettséget e jogok biztosítására. Ilyen körülmények között a területi autonómia biztosítása kizárólag a többségi államok előjoga. Fábíán Gyula a területi autonómiáról szóló fejezetében akként érvel, hogy az autonómia ezen formájának garantálásával a román állam a toleranciapolitikától a nemzeti kisebbségek támogatásának/fejlesztésének politikája felé mozdulna el, ezáltal elfogadva a kisebbségek hosszú távú fennmaradásának lehetőségét.

A szerző megjegyzi, hogy különösen a közép- és kelet-európai régióban a nemzeti kisebbségek nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek a többségi állam felfogásában. Románia sem kivétel e tekintetben, és a magyar kisebbség minden ilyen jellegű igényét a területi integritás és a nemzeti szuverenitás elleni támadásként kezeli. A román hatóságok hozzáállása a területi autonómia kérdésköréhez a teljes elutasítás álláspontját képviseli, azzal az indoklással, hogy annak gyakorlati megvalósulása veszélyeztetné a román állam szuverenitását és területi integritását. Ékes példa erre a Székelyföld mint történelmi régió kategorikus elutasítása a román politikum részéről. A Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága már 2018-ban is megállapította, hogy a hasonló történelmi régiók – a Bánát és Bukovina – elismerése mellett diszkriminatív a román állam Székelyföldre irányuló elutasító (már-már történelemtagadó) politikája, hiszen az elutasítást kizárólag etnikai alapra helyezik.

Az aggályok és a területi autonómia kérdésében mutatkozó többség állami „struccpolitika” ellensúlyozására több jó példáról is olvashatunk olyan országokról, ahol a területi autonómia része a mindennapoknak, ilyen például a finnországi Åland-szigetek

⁷ Uo., 318.

svéd kisebbsége, az ausztriai olasz kisebbség Dél-Tirolban vagy a szerbiai Vajdaság Autonóm Tartomány.

8. VII. fejezet

A VII. fejezet a történelmi magyar egyházak államosított egyházi javak visszaszolgáltatásának akut problémáit vizsgálja. A tanulmányban leírtak hitelességéről tanúskodik az is, hogy a szerző, Veress Emőd, maga is képviselt egyházakat bíróságon hasonló jellegű ügyekben, erre talán legékeesebb példa a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium esete, amely a visszaszolgáltatás érvénytelenítése nyomán a visszaállamosítást is elszenvedte.

Fontos megállapítás a szerző részéről, hogy a visszaszolgáltatás folyamatát nemcsak az időhúzás jellemzi, hanem az egyházi javak visszaszolgáltatását biztosítani hivatott törvények korlátozó, restriktív alkalmazása is, amely így megváltoztatja a visszaszolgáltatásra vonatkozó jogszabályok célját. Ennélfogva az egyházi javak visszaszolgáltatási folyamata a gyakorlatban nem jelent mást, mint a szovjet típusú diktatúra által végrehajtott visszaélészerű államosítások eredményeinek megőrzését és megszilárdítását. Ez a gyakorlat pedig a jogállamiságot – jobban mondva a jogállamba vetett hitet – gyengíti, rombolja.

9. Ajánlás és értékelés

Egységesen kirajzolódik a kötet valamennyi szerzőjének az a megállapítása, amely szerint a tárgyalt kisebbségi jogok területén valójában az a legnagyobb probléma, hogy Romániában nincs a nemzeti kisebbségi jogokra vonatkozó átfogó kerettörvény – ez a kötet szinte minden fejezetében felszínre kerül. Hasonló megállapításra jutott több alkalommal a Tanácsadó Bizottság is, amely az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezményének a végrehajtását ellenőrzi. Amíg azonban a nemzeti kisebbségekre a többségi állam nemzetbiztonsági kockázatként tekint, kevés esély van egy ilyen kerettörvény megalkotására.

A kötet értékét – többek között – az adja, hogy a többségi társadalmat – kiváltképp annak értelmiségi rétegét – magasfokú tudományossággal szólítja meg, ismertető/bemutató jellege pedig mentes mindennemű, kisebbségi létből fakadó sérelem kibontakozásától, az objektív, tárgyilagos nézőpont dominál. Nyelvezete és részletgazdagsága miatt elsősorban jogászoknak, szociológusoknak és politológusoknak ajánlom olvasásra, tanulmányozásra, ezen belül is a román nyelvet beszélő közösség számára. Témáját tekintve ugyanakkor nem maradhatnak ki az ajánlásból a romániai magyar közéleti szereplők (politikusok, publicisták és civil szervezetek), valamint a politikai pártok és érdekképviselői szervezetek sem.

Talán nem korai a tanulmánykötet aktualizálására javaslatot tennem, ugyanis a mű megjelenése óta eltelt négy évben számos változás történt belföldi és nemzetközi viszonylatban is a romániai magyar nemzeti kisebbség jogai tekintetében. Ilyen például az Európai Bizottság 2021. január 15-én közzétett álláspontja a Minority SafePack polgári kezdeményezés ügyében, amelyben elutasította a nemzeti kisebbségek ügyében való jogalkotási kezdeményezést.⁸ Ezt követően az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója (FUEN) 2021. március 24-én iktatta a Bizottság közleményének semmisség iránti keresetét az Európai Unió Törvényszékénél, a Törvényszék pedig 2021. november 9-i határozatával elutasította a kérést.⁹ A felperesek 2023. január 21-én fellebbezést nyújtottak be a Bírósághoz, mely ügyben még nem született jogerős döntés.¹⁰ Ezen kívül számos kisebbségjogi kérdést vet fel a 2023. évi 198. számú új román oktatási törvény, valamint a román Legfelsőbb Semmítő- és Ítélszéknek a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium vagyoni restitúciója ügyében hozott jogegységi határozata, amellyel jelentősen megnehezítette az államosított egyházi javak visszaszolgáltatását. Hasonlóképpen aktuális kérdés a 2022-es évben lezajlott romániai népszámlálás eredményei kisebbségi jogokra gyakorolt hatásainak vizsgálata.

A fentiekből megállapítható, hogy rendkívül hasznos munkát végeztek el a kötet szerzői, akiket ezúton is dicséret illet. A kisebbségi jogok résztemáit gondosan és szakértelemmel elemezve nyitották szélesebbre a kisebbségi létnek e nyikorgó ablakát az olvasó előtt. A munka hitelességét és színvonalát pedig csak igazolja, hogy a szerzők kivétel nélkül a romániai magyar kisebbség tagjai, akiknek volt részük e jogok hányattatott sorsát és érvényesülését személyesen megtapasztalni, s ezeket a tapasztalatokat is beleszőtték írásaikba. A tengerészmondás is így tartja: *„Békés tenger nem nevel ügyes hajósokat”*.

8 A Bizottság közleménye a Minority SafePack – egymillió aláírás a sokszínű Európáért elnevezésű európai polgári kezdeményezésről, 2021. 01. 15 C(2021)171, elérhető: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C\(2021\)171&lang=hu](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C(2021)171&lang=hu) (letöltés ideje: 2024. 03. 22.).

9 T-158/21. sz. ügyben hozott ítélet, ECLI:EU:T:2022:696.

10 C-26/23. P. sz. ügy.